

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

שבת ו' אדר ב תשע"א, 19.3.2011

פרשת צו

מאת: ראובן רוזנפלדר

נפל בחלקי בשבת זו לומר דבר תורה באחת הפרשות "הכוהניות" המובהקות ביותר, פרשת צו. עניינה הקרבת הקורבנות במשכן. ניתן לומר ללא הסתכנות יתר שאנו אמנם עוקבים אחר קריאתו של הבעל-קורא, כנדרש, אך בדרגת ריכוז מינימלית באשר לתוכן – אם בכלל. ובצדק, שכן בפנינו כאן ספר הוראות, מעין "מניואל" לבעלי עניין, ולא עוד שעניינם זה בטל כבר לפני אלפי שנים, מאז חורבן הבית השני. יתירה מזאת אנו, השייכים לזרם הליברלי-רפורמי ביהדות של ימינו, ניגשים להקרבת קרבן בעלי חיים בהסתייגות עקרונית, ובשונה מן האורתודוכסיה שוללים מכל וכל את חידוש הפן הזה של ימי קדם, גם אחרי שיבוא המשיח. ובכל זאת, היתה זו הזדמנות עבורי לגשת לשתיים-שלוש אנציקלופדיות, כדי לאסוף איזה מידע על הנושא וליצור, לעצמי לפחות, תמונה קצת יותר שיטתית, ומשהו מזה אנסה לשרטט בפניכם.

מוסכם על החוקרים שהקרבת קרבנות קשורה בחברה האנושית מתחילת דרכה ממש, והיא מעין ציון דרך בכינון הדת עצמה, בגיבוש דפוסי התנהגות דתית, המוצאת ביטוי בפעילות פולחנית זו. הקרבת קרבן היא אכן פעולה פולחנית מובהקת, והיא אוניברסלית, כלומר היא רווחת בדתות שונות, בתרבויות שונות, במקומות שונים. אבל מה משמעותה? מה היא מסמלת מן ההיבט הרוחני, האמוני? גם כאן יש הסכמה בין החוקרים שהבאת הקרבן הוא פעולה טכסטית המבטאת יחס בין המקריב – שהוא האדם והחברה – לבין האלוהות, שהיא מקור החיים. יש כאן אינטראקציה, תהליך המצריך קרבה, הדדיות.

בעברית שורש המילה קרבן הוא קר"ב. בבניין הפעיל נאמר "להקריב" ובפעל "לקרב". אני מצטט מן האנציקלופדיה העברית: "התחושה שבשביל כל טובה חייב אדם לשלם משהו כדי לאזן את חשבוננו בעולם מושרשת עמוק, וממנה נובע הדחף להקריב דבר יקר כדי לשמור על הטוב הקיים."

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

בלטינית יש אימרה, "אני נותן על מנת שאַתָּה תיתן" – ובהקשר זה: אתה, האלוהות, תעניק לי טובה ותשמר לי אותה. או לחלופין, על מנת שתרחק ולא תעניש אותי, שבאמצעות הקרבן תכפר לי על חטא. האלוהות משתתפת בסעודת הקרבן בצורה סמלית, ע"י העלאת חלק מבשר הקרבן באש המזבח, ע"י הזיית הדם וכיוצא בזה.

יתירה מזו, כדי להבין לעומקה את הקרבת הקרבן, מתייחסים החוקרים לתפיסה מופשטת שעל פיה האל, שהוא מקור החיים, מועצם ע"י כך שחיי הקרבן מוחזרים אליו. נפש הקרבן היא ששחררה ע"י אקט ההקרבה (האנציקלופדיה בריטניקה משתמשת במילה "ליברייטד") - ואז היא חוזרת אל מקורה, האל, והוא בתמורה מעביר טובה למקריב. מה שמעניין פה לדעתי, הוא לא בהכרח הסבר זה או אחר, אלא הניסיון לתת מימד פילוסופי לתופעה כה חשובה בתולדות האדם.

אבל בוא נהיה גם מעשיים יותר, אם כי לא פחות אוניברסליים. פרשתנו, פרשת צו, מדגימה את הפן הסוציולוגי של הבאת קרבן ע"י המאמין, כלומר את מה שקשור להתארגנות החברתית. במבנה החברתי בולטת השכבה הכוהנית – השבט, הקאסטה, או כל מונח אחר במשמעות זו – המתפקדת כחוליה מרכזית בחיי הדת. הבאת הקרבן למקדש היא ללא ספק מנגנון משוכלל להבטיח את רווחתה של שכבה זו. מה שמכונה "המקור הכוהני" מככב כסוגה ספרותית בתורה (כמובן לצד סוגות אחרות ושונות מאוד) - והוא דואג באופן שיטתי, כפי שקראנו הבוקר, לפרט איזה חלק מן הקרבן, בין אם בעל חיים או מנחה צמחית, הוא קודש לכוהן. הקרבת הקרבן לאל היא תפקידו המרכזי של הכוהן, וזו הפעילות העיקרית המתבצעת במקדש. אגב, בביקורנו לאחרונה בדרום הודו היה מאלף לראות את אותו העיקרון עובד. האמונה הדתית יוצרת פולחן, וזה מצריך שכבה המתמחית בכך. כדי לקיים את השכבה בצורה מכובדת נקבע בצו (כמו פרשת "צו") או בנוהג, מהו חלקה של הקבוצה במה שהציבור מביא אל המקדש כמנחה לאל. לקאסטה הזו של כוהנים בראהמינים יש מקום ייחודי בחברה היהודית.

במקרא, העיסוק בקרבן מתחיל כמעט בהתחלה. בראשית פרק ד' כבר מביא אותנו אל נבכי התופעה.

ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'. והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן. וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה.

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

הנה בשחר האנושות יש דחייה נוראה של אדם ע"י האלוהים, ואז יש פרץ של קנאה ואלימות, והרצח הראשון בתולדות האדם. אם תרצו, הנה הדף הפותח בהיסטוריה האנושית, רוויית הקונפליקט והדם. ארבעה פרקים אחר-כך הקרבת קרבן היא שוב ציר בעלילה. נח ששרד את המבול מקריב לה':

וירח ה' את ריח הניחוח, ויאמר ה' אל ליבו - לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעוריו...

הנה התפתחות מעניינת – צורת ההשתתפות של האלוהים בהקרבת הקרבן היא באמצעות הריח, המוגדר כ"ניחוח". יש התרחקות ברורה, אגב, מן הדימוי הגשמי יותר של עיכול. הניחוח מהווה מניע להחלטתו של האל שלא לחזור על השימוש במבול. ניחוח מופיע מספר פעמים במקרא, וכן יש מושג מופשט יותר אך באותה משמעות, "רצון", כלומר הקרבן היה לרצונו של האל באותה אינטראקציה.

מאיך אומר הנביא עמוס:

שנאתי מאסתי חגיכם, ולא אריח בעצרותיכם.

כאן חוזר מוטיב הריח, אבל בהקשר שלילי תכלית, וזה מביא אותנו לעוד פן בענייננו. הטכסט בפרשת צו מתמקד לחלוטין בפרטי הפולחן - על סוגי הקרבנות, סדר הקרבנות וכו' - וכל התייחסות למהות ולמשמעות רחוקים ממנו והלאה. אבל אצל הנביאים – לא רק עמוס אלא גם ישעיהו, ירמיהו ומלאכי – יש גינוי ספציפי של ההתעסקות הפולחנית הזו דווקא בהקשר למהות. מה הטעם בכל הריטואל, הם מתריסים, כאשר החברה מסביב מושחתת, העושק פורח, אי-צדק בראש חוצות. כשלמדנו בבית הספר לפני הרבה שנים, ראינו בקטעים אלה שלילה נחרצת של תרבות הקרבנות במקרא, וזאת ברוח המודרנה שרווחה אז בארץ. אבל קריאה יותר מדוקדקת בדברי הנביאים מראה שאין הם שוללים הקרבת קרבנות כשלעצמה, כפולחן שהעם מצווה עליו, אלא קושרים זאת אל ההיבט החברתי הכולל, הזועק לתיקון.

ואכן הקרבת קרבנות המשיכה להיות תופעה מרכזית גם בתקופת הבית השני, ורק אירוע חיצוני מובהק, חורבן המקדש, הביא לביטולה. פשוט נעלם המוקד הפיזי לפולחן. אבל לא נעלם כלל העיסוק בציוויים שבתורה לגבי קרבנות, וכמעט סדר שלם מתוך ששת סדרי המשנה – סדר קודשים – עוסק בתחום הזה. גם כת ים המלח האיסיית, שהתנגדה נחרצות למקדש עוד בזמן

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

שהיה קיים, חייבה בהחלט הקרבת קרבנות - אך במקדש עתידי ולגיטימי שיחליף את הבלתי-
לגיטימי בירושלים של אותה תקופה.
הדיון נמשך אצל הפרשנים החשובים במאות שבאו אחר כך, ואתיחס לאספקט זה בסיום דבריי.
אחד הדברים שלמדתי במכון שכטר הוא העיסוק של המפרשים במה שנקרא "טעמי המצוות".
כל כך הרבה מצוות מוטלות ישירות ע"י האלוהים על העם, והן קובעות את ההתנהגות בכל כך
הרבה תחומים. לחלק ניתנת סיבה - או טעם - בטכסט המקראי, אם ברמז או בצמצום ואם ביותר
הרחבה - ולאחרות בכלל לא. והרי טעם המצווה היא מן המהות שבה, המשמעות, ההקשר שאנו
מחפשים באופן קבוע.

רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי מתייחס להקרבת הקרבנות ואומר דווקא שאין מה לחפש אחר
המהות והמשמעות, שכן הן עניין חתום וסתום ולא לנו לחקרו. אלא יש לקבל את הקרבת
הקרבנות בתמימות, כמות שהיא, כמוקד העשייה במקדש: הזנת האש האלוהית אשר על המזבח,
מקום שכינת האלוהים.

מאידיך, בין שני גדולים, הרמב"ם (בן מימון) והרמב"ן (בן נחמן) יש מחלוקת חריפה.

ידועה עמדתו של הרמב"ם, ואני מצטט:

אי אפשר, לפי טבע האדם, שיניח כל מה שהורגל לו פתאום... (ולכן) לא גזרה חכמתו
(של אלוהים) שיצוינו להניח כל מיני העבודות ההם כולם ולעזבם ולבטלם, כי אז היה זה
מה שלא יעלה בלב לקבלו, כפי טבע האדם, שהוא נוטה תמיד למורגל.
ומוסיף הרמב"ם שחלק זה של התורה, הקרבנות, "בא בתחבולה אלוהית, עד (כלומר, בינתיים)
שיישארו עם מין המעשה המורגל, כדי שתעלה בידם האמונה, אשר היא הכוונה הראשונה..."
אכן פירוש רדיקלי, המציב את הקרבנות ככלי ולא כתכלית, כאמצעי להגיע לאמונה אמיתית -
היא הכוונה הראשונה. רק בגלל שהעם בצאתו ממצרים ובכניסתו לארץ-ישראל היה שקוע במה
שראה בעמים שמסביב, קרבנות בכל מקום, קבע אלוהים שימשיכו בנוהג זה, אותו הכירו כל כך
מקרוב.

התנועה ליהדות מתקדמת בישראל
יש יותר מדריך אחת להיות יהודי

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4

טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

פרשנות זו המורידה את הקרבנות למדרגה שנייה, אינסטרומנטלית, מעלה את חמתו של הרמב"ן, המכנה אותה "דברי הבאי". איך ייתכן, עניין כל כך מרכזי בתורה, בלי תכלית עצמית, מהותית? הרי נאמר: "ועשיתם עולה לריח ניחוח לה", פר בן בקר אחד, אייל אחד" וכו'. זה נדרש ישירות, אם כן, לרצונו של האל, עובדה. אבל מעבר לכך, ויותר משמעותי, הרמב"ן אומר:
ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם...

כאן אנו מגיעים לשורש הדבר – את הטעם האמיתי אפשר להסביר רק על פי תורת הנסתר, ולא בלעדיה. ואכן ספר הזוהר שביסוד תורת הקבלה מפליג בהשערות מיסטיות בדבר ההשפעה שיש להקרבת קרבנות על קירוב המרחק המבדיל בין הספירות, לזיווג השכינה ובעלה, ועניינים כאלה שאין דעתנו משגת ביום יום.

מה שכן, אני רואה כאן מעין סגירת מעגל קטן בדבריי, כשהתייחסתי להשערות החוקרים על שורשה של התופעה בתרבות האנושית הקדומה. יש בה, בתופעה הזו, משהו עמוק, קשה, מטריד מאוד, אבל הולך ונמשך לאורך הדורות. ביהדות, הרפורמה במאה ה-19 שללה אותה באופן עקרוני ומוחלט, וביהדות הקונסרבטיבית יש המתייחסים אליה רק בלשון עבר. אבל האורתודוכסיה מתייחסת לשיבת עבודת הקרבנות כסדרה בזמן העתיד לבוא. וגם אם נראה בזה הצהרה לצורך האמונה בלבד ולא לצורך ביצוע כלשהו, הרי שבחוגים פונדמנטליסטיים כיום גוברת גישה לישראלית לטכסט שבתורה, כלומר אחד לאחד על פי הכתוב.

שבת שלום.